

SOCIÁLNE POTREBY RODÍN S „INÝMI“ DEŤMI

SOCIAL NEEDS OF FAMILIES WITH „OTHER“ CHILDREN

Silvia Bronišová, Vladimír Dočkal

Abstract: *Social work emphasizes the need to identify the peoples' social needs, which are individual and different for each subject. The qualitative analysis of the 'other' children (Roma children, children with disabilities and children intellectually gifted) mothers' testimonies we reconstructed the three dominant social needs in the following families: the need for social acceptance, children's need to ensure the effective saturation of their special educational needs and the need for family cohesion. Based on this, there is room for activities of a social worker working with these families.*

Keywords: *Social Needs, "Other Children", Family, Special Educational Needs, Social Worker.*

Úvod

Moderná sociálna práca sa zameriava na pomoc ľuďom pri ich sociálnom fungovaní, pomáha im optimalizovať vzťahy so spoločnosťou. Stredobodom jej záujmu je pochopiteľne človek, ktorý má pri začleňovaní do spoločnosti a fungovaní v nej závažnejšie problémy. Keďže úlohou sociálnej práce nie je (ako v minulosti) iba rozhodovať o oprávnenosti sociálnych dávok pre jednotlivca, predmetom jej starostlivosti môžu byť aj skupiny či komunity (Matoušek, 2003). V prípade detí, ktoré potrebujú podporu, sa sociálny pracovník musí pochopiteľne zaoberať nielen jednotlivým dieťaťom, ale aj mikroskupinou, v ktorej vyrastá – teda rodinou.

1 Sociálne potreby

Teória sociálnej práce zdôrazňuje nevyhnutnosť identifikovať tzv. sociálne potreby človeka (Sopira, Krčková, 1995). V minulosti sa posudzovali jednoducho na základe príslušnosti jednotlivca k ohrozenej skupine. To je najbežnejší kľúč používaný dodnes; treba však poznamenať, že v skutočnosti môže sociálnu pomoc (nemyslíme finančnú) občas potrebovať aj jednotlivec, ktorý do žiadnej vopred definovanej skupiny nepatrí a naopak, človek, ktorý do takejto skupiny podľa vonkajších znakov patrí, žiadnu špeciálnu pomoc v sociálnom fungovaní potrebovať nemusí.

Keďže pracujeme v rezorte školstva, inšpirovali sme sa koncepciou tzv. edukačných potrieb, s ktorou pracuje pedagogika. Nejde vlastne o potreby v pravom slova zmysle, ale o požiadavky na výchovno-vzdelávací proces, ktorého podmienky, organizácia a realizácia majú vyhovovať individuálnym potrebám psychického, somatického i sociálneho vývinu jednotlivého žiaka. Každý žiak má svoje individuálne edukačné potreby; v niektorých prípadoch sú však natoľko odlišné od tých bežných, že preňho treba zabezpečiť špeciálne podmienky, formy a postupy vzdelávania. V takom prípade hovoríme o špeciálnych edukačných potrebách (Dočkal, 2004). Sú zakotvené

aj v slovenskom školskom zákone (č. 245/2008 Z. z.). Keďže škola je jednou zo základných inštitúcií, v ktorých prebieha socializácia dieťaťa, školské vzdelávanie zabezpečujúce saturáciu edukačných potrieb zabezpečuje súčasne aj uspokojovanie sociálnych potrieb žiakov. Možno povedať, že tzv. edukačné potreby sú do značnej miery súčasťou široko poňatých sociálnych potrieb.

2 Špeciálne sociálne potreby

Sociálne potreby má prirodzene každý človek. Ak hovoríme o sociálnej pomoci, jej adresátom je človek, ktorý si sám bežnými prostriedkami (v prípade dieťaťa aj prostriedkami školských inštitúcií zameraných na bežnú edukáciu) nevie kvalitné sociálne fungovanie zabezpečiť. Navrhujeme v takomto prípade uvažovať o jeho špeciálnych sociálnych potrebách. Adresátom sociálnej pomoci sa tak stane jednotlivec (a mikrosociálna jednotka, do ktorej patrí), ktorý má evidentne špeciálne sociálne potreby. V prípade detí to z veľkej časti budú tie, ktoré majú v škole nárok na špeciálnopedagogickú starostlivosť a priznávajú sa im špeciálne edukačné (výchovno-vzdelávacie) potreby. Podľa slovenského školského zákona to môžu byť žiaci so zdravotným znevýhodnením, žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia a nadaní žiaci.

Zdravotne znevýhodnené deti pokladáme za adresátov sociálnej pomoci akosi samozrejme. Pri posudzovaní sociálneho znevýhodnenia sa však opierame iba o posúdenie materiálneho zabezpečenia rodiny; v skutočnosti ale môže mať sociálne znevýhodnenie viacero podôb a bolo by treba sa nad nimi zamyslieť. Ani v školstve nie sú vypracované jednotné kritériá, zohľadňujú sa však aj také osobitosti sociálneho fungovania, ako je mnohodednosť rodiny, život v segregovanej osade, nezamestnanosť a nedostatočná úroveň vzdelania rodičov (Farkašová, Kundrátová, 2006). Dieťa, ktorého rodičia nemajú ani základné vzdelanie, je samozrejme sociálne znevýhodnené, aj keby materiálne zabezpečené bolo.

Osobitnou skupinou žiakov, ktorí majú v našom školskom prostredí problémy, sú deti z odlišného kultúrneho prostredia – to sa týka malých Rómov (aj v prípade, že ich rodiny nie sú „sociálne odkázané“) a detí prisťahovalcov, ktorých je dnes čím ďalej tým viac a treba počítať s ďalším nárastom ich počtu. Na tieto deti školská legislatíva zabudla, ich vzdelávacie, ale aj sociálne problémy sú však v novom prostredí značné. Aj ony by mali byť považované za žiakov so špeciálnymi edukačnými potrebami a určite by sa mali stať predmetom záujmu sociálnej práce.

Nuž a napokon by sme chceli upozorniť na skupinu, ktorá dlho našej pozornosti unikala – totiž deti s nadpriemerným nadaním. Nie je totiž pravda, že vďaka svojmu nadaniu nebudú mať v škole a v živote problémy. Naopak, ak sú naozaj výnimočné, môžu narážať už v škole, ale aj vo svojom bezprostrednom okolí, dokonca v primárnej rodine, ktorá nevie, ako k nim pristupovať. Pomoc teda budú potrebovať nielen ony, ale často aj ich rodičia (Dočkal, 2005).

Hovoríme tu o veľmi rôznorodých skupinách detí, predsa však majú niečo spoločné: sú iné, než väčšina ich rovesníkov a spolužiakov. Splňajú podmienky na to, aby sme ich považovali za minority nielen čo sa týka ich počtu, ale aj „menšinového postavenia“ v sociologickom význame (Jandourek, 2001) – jedná sa o deti, ktoré sú

(alebo je pravdepodobné, že budú) v rôznych aspektoch svojho sociálneho vývinu znevýhodnené, niekedy až diskriminované. Sociálna práca ako pomáhajúca profesia by si mala uvedomiť ich špeciálne sociálne potreby a pomôcť im ich znevýhodnenie prekonať. Respektíve prekonávať – lebo úloha sociálneho pracovníka vo vzťahu k týmto deťom a ich rodinám by mala spočívať v akomsi sprievodcovstve životom, nielen v poskytnutí jednorazovej pomoci.

3 Výsledky výskumu

V roku 2005 sme uskutočnili kvalitatívny výskum rodín s „inými“ deťmi – konkrétne s deťmi s postihnutím, s nadanými deťmi a integrované žijúcich rómskych rodín (Bronišová, 2005). V prípade postihnutých i nadaných detí vypovedali matky o problémoch nielen vo vzťahu k sociálnemu okoliu, ale aj vo vlastnej rodine – dieťa je totiž „iné“ nielen ako jeho spolužiaci, ale aj ako jeho rodičia a súrodenci. Rómske matky samozrejme „inakosť“ dieťaťa vo vnútri rodiny a komunity nepociťovali, o problémoch s nerómskym okolím hovorili iba opatrne, inak však mali tie isté problémy ako matky ostatných detí. Kvalitatívna analýza uskutočnených rozhovorov s matkami odhalila v ich vzťahoch s prostredím dva základné procesy: hodnotenie situácie a jej zvládanie. Presne tak sa na problematiku díva psychologická teória zvládania záťaže (potvrdená výsledkami kvantitatívnych výskumov – pozri Senka, 1997). Najzávažnejšie problémy, ktoré rodiny „iných“ detí musia riešiť, sa zhlukujú do troch oblastí. Mohli by sme ich nazvať špeciálnymi sociálnymi potrebami týchto rodín. Jedná sa o (Bronišová, 2005):

- potrebu rodinnej súdržnosti,
- potrebu širšej sociálnej akceptácie a
- potrebu efektívne saturovať špeciálne edukačné potreby dieťaťa.

Záver

Sme presvedčení, že pri saturácii týchto potrieb by rodinám mohol účinne pomáhať sociálny pracovník, a to priamo metódami sociálnej práce (sociálnym poradenstvom a sociálnou terapiou), sprostredkúvaním potrebných kontaktov s inými odborníkmi (napríklad psychológom), koordináciou medziodborovej spolupráce, ako aj pomocou pri výbere adekvátneho vzdelávacieho prostredia pre konkrétne dieťa.

Reference

BRONIŠOVÁ, S. 2005. Sociálne problémy detí z minoritných skupín. Rigorózna práca. Bratislava : PdF UK.

DOČKAL, V. 2004. Deti so špeciálnymi edukačnými potrebami: minority vo výchovno-vzdelávacom procese. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, roč. 39, č. 2-3, s. 140-149.

DOČKAL, V. 2005. Zaměřeno na talenty aneb Nadání má každý. Praha : NLN.

FARKAŠOVÁ, E. – KUNDRÁTOVÁ, B. 2006. Implementácia psychodiagnostických metodík pre rómskych žiakov do poradenskej praxe. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, roč. 41, č. 2, s. 135-152.

JANDOUREK, J. 2001. Sociologický slovník. Praha : Portál.

MATOUŠEK, O. 2003. Metody a řízení sociální práce. Praha : Portál.

SOPIRA, B. – KRČKOVÁ, Z. 1995. Sociálna pomoc. Sociálna práca a sociálna politika, č. 7-8, s. 3-5.

SENKA, J. 1997. Výsledky skúmania zvládacích procesov vo Výskumnom ústave detskej psychológie a patopsychológie v Bratislave. Psychológia a patopsychológia dieťaťa, roč. 32, č. 2, s. 131-139.

Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom znení.

Kontaktní adresa

PhDr. Silvia Bronišová

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Cyprichova 42, 831 05 Bratislava

Tel. číslo: 421-2-44881649

E-mail: silvia.bronisova@vudpap.sk

doc. PhDr. Vladimír Dočkal, CSc.

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie, Cyprichova 42, 831 05 Bratislava

Tel. číslo: 421-2-43420973

E-mail: vladimir.dockal@vudpap.sk